

Bojan Balkovec

"Ta sklep mora biti vsakemu Kočevarju svetinja..." Parlamentarne volitve na Kočevskem med obema vojnama

Pred prvo svetovno vojno je tvorilo področje, ki so ga naseljevali Kočevarji, posebno volilno enoto, ki je volila svojega poslanca. To volilno ozemlje je bilo ustanovljeno posebej za nemške volivce na Kočevskem, saj so bile njegove meje določene mimo običajnih pravil.¹ Med Kočevarji je bila med leti 1919 in 1929 osrednja politična organizacija Gottscheer Bauernpartei - GBP (Kočevarska kmečka stranka), ki sta jo vodila Arko in Eppich.

Ivan Sajovic

Leta 1920 je Začasno narodno predstavništvo (ZNP) izdelalo volilni zakon za volitve v ustavodajno skupščino. V zakonu so zapisali, da pripadniki manjšin, ki imajo pravice do opcije, nimajo volilne pravice. Tako naj bi volilne pravice ne imeli tudi kočevski Nemci. Socialistični poslanec v ZNP dr. Dragotin Lončar je predlagal, da bi omejili volilno pravico le tistim tujerodnim državljanom, ki so državljanstvo pridobili po letu 1890. Lončarju sta pritrdila njegova strankarska sodruga Anton Kristan in Milan Korun, ki sta opozarjala na možne posledice pri plebiscitu na Koroškem. Lončarjev predlog so podpirali tudi slovenski demokrati, nekaj hrvaških in srbskih demokratov, socialisti in del Narodnega kluba. Ostalo je le pri Lončarjevih predlogih, ki jih ZNP ni sprejelo.² Tako na volitvah v Ustavodajno skupščino poleg ostalih manjšin tudi Nemci niso smeli voliti. Od volitev leta 1923 naprej pa so svojo volilno pravico izkoriščali tudi Nemci.

Kljub temu, da na prvih volitvah v novi državi Nemci niso sodelovali, je njihov kočevski časopis Gottscheer Zeitung objavil volilne rezultate v domačem okraju. Več kot polovico glasov v okraju je dobila SLS. Volilni sistem ni predvidel okrajnih kandidatov, tako da Kočevska ni imela "svojega" poslanca v Beogradu.

lista	glasov	odstotek
SLS	2851	52,44
SKS	985	18,12
JDS	576	10,59
KPJ	487	8,96
JSDS	339	6,24
NSS	199	3,66

Rezultati volitev v okraju Kočevje leta 1920

Februarja 1923 so se pričeli na nove skupščinske volitve pripravljati tudi Nemci v Kočevju. 11. februarja je bil sestanek vodstva stranke o ka-

* Gottscheer Zeitung, 20. januar 1925.

¹ Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861-1918, Slovenska matica, Ljubljana 1965.

² Stenografske beležke ZNP, zvezek V, 113. seja, 17. 7. 1920, str. 270-272, in Slovenski narod 21. 7. 1920.

terem je Gottscheer Zeitung poročal 20. februarja. Vodstvo stranke se je odločilo, da se bo stranka pri odločitvi o nastopanju na volitvah podredila navodilom Nemške stranke iz Novega Sada. Če se Nemška stranka ne bi odločila o nemških glasovih v Kočevju, je bilo GBP dovoljeno, da se sama odloči, kateri od slovenskih strank bodo Nemci dali glasove. GBP se je kasneje odločila, da bo svoje pristaše pozvala, naj glasujejo za radikale. Ti so imeli v Kočevju enega svojih močnejših centrov v Sloveniji. Za radikale so se odločili v upanju, da bodo ti ostali vladna stranka. Od vladne stranke si lahko vedno obetaš kakšno korist.

Zadnji dan marca 1923 je Gottscheer Zeitung objavil rezultate volitev. Pri tem je navedel le rezultate v krajih, ki so bili pomembni za Kočevarje oz. kot so zapisali v Kočevarski deželi. Ti kraji so bili Borovec, Cvišlerji, Knežja Lipa, Kočevje, Kočevska Reka, Koprivnik, Livold, Morava, Mozelj, Mala Gora, Stara Cerkev, Stari Log, Črmošnjice in Smuka. To so bili kraji v okraju Kočevje, ki so jim na koncu dodali še dva kraja v novomeškem okraju. Z izjemo Cvišlerjev, Livolda in Mozlja je v ostalih krajih največ glasov dobila radikalna lista. To je povsem ustrezalo odločitvi GBP, naj dajo Kočevarji svoj glas radikalom. Leta 1922 je bila spremenjena volilna zakonodaja, ki je po novem določala, da ima vsak okraj svojega poslanca. Poslanec iz kočevskega okraja je leta 1923 postal kandidat SLS Karel Škulj, župnik iz Dolenje vasi pri Ribnici, ki je dobil 4250 glasov od 7358. S 1185 glasovi je bil radikalni kandidat drugi najuspešnejši v kočevskem okraju.

Josip Eppich

V dvajsetih letih so bile za Kočevarje, če sodimo po pisanju Gottscheer Zeitung, zelo pomembne volitve leta 1925. Kočevarji so bili razočarani nad radikali, ki so jim zaupali svoje glasove na prejšnjih volitvah. Predvsem pa so svojo slabo voljo stresali na domačina, radikala, dr. Ivana Sajovica. Tako so se 11. januarja 1925 odborniki GBP odločili, da naj tokrat kočevarski volilci svoje glasove dajo SLS. Kakšen je bil odnos do volitev in strankin pogled na njeno odločitev nam najbolje kaže tekst, ki ga je 20. januarja 1925 objavil Gottscheer Zeitung. Časopis je bralce obveščal o odločitvi GBP naj Kočevarji glasujejo za SLS. *"Dieser Beschluß muß jedem Gottscheer ein Heiligtum sein, da wir nur so unser Volkstum dokumentieren können. Glaubt daher dem Dr. Sajovic nicht! Erinnert euch an die Wahlen im Jahre 1923! Viel versprochen, nicht gehalten ... Wählet daher im Interesse des Gottscheer Landes die Kandidaten der Volkspartei. Jeder Gottscheer, des seine Kugel in eine andere Kiste wirft als in die Kiste der Volkspartei, ist ein Volksverräter!"*

Štirinajstega februarja 1925 je Gottscheer Zeitung objavil rezultate volitev v kočevarskih krajih. Seznam prinaša rezultate v 16 krajih (Borovec, Cvišlerji, Črmošnjice, Draga, Gotenica, Kočevje, Kočevska Reka, Knežja Lipa, Koprivnik, Livold, Mala Gora, Morava, Mozelj, Stara Cerkev, Stari Log in Smuka). Za razliko od seznama iz leta 1923 so tokrat uporabili nemška oz. kočevarska imena krajev. Na volitvah je kandidiralo 9 list. Gottscheer Zeitung je navedel le imena kandidatov oz. nosilcev 4 list (Škulj za klerikalce, Sajovic za skupno listo liberalcev in radikalov, Pucelj za kmetijce in Prepeluh za republikance), pri ostalih pa le njihovo zaporedno številko. V Dragi in Črmošnjicah so največ glasov dobili slovenski republikanci, drugje pa klerikalci. V celem okraju Kočevje je zmaga SLS pred skupno listo liberalcev in radikalov. Obe sta skupaj dobili skoraj 80% glasov. Za poslanca je bil zopet izvoljen Karel Škulj. Dvajsetega februarja 1925 se je Škulj zahvalil svojim volivcem tudi v časopisu Gottscheer Zeitung.

Leta 1927 so bile nove volitve v beograjsko skupščino. Tudi tokrat se je GBP odločila, da bodo Kočevarji svoje glasove dali SLS. Kočevarje je o tem obvestil Gottscheer Zeitung 10. septembra 1927. Ob tem je časopis tudi zapisal, da bodo Kočevarji svojih 1800 glasov oddali po pameti. Dvajsetega septembra 1927 je Gottscheer Zeitung objavil izide volitev. Navedel je podatke s 17 volišč, kjer so volili Kočevarji (Borovec, Cvišlerji, Gotenica, Knežja Lipa, Kočevje I, Kočevje II, Kočevska Reka, Koprivnik, Livold, Mala Gora, Morava, Mozelj, Stara Cerkev, Stari Log, Draga, Črmošnjice in Smuka). Na vseh voliščih je dobila največ glasov SLS. Ob objavi izidov je časopis

Kočevje

pohvalil volivce za njihovo modro odločitev. Objavljena je bila tudi zahvala Škulja, ki je bil ponovno izvoljen za poslanca kočevskega okraja. Skupaj je na vseh voliščih v okraju Kočevje zmagala SLS, ki je dobila skoraj 3/4 vseh glasov v okraju. Sledili sta ji listi kmetijcev in liberalcev, ki sta dobili nekaj več kot desetino glasov. Ostali dve listi, komunistična in socialistična, sta skupaj dobili 2 odstotka glasov.

Jeseni 1931 je kralj Aleksander omilil diktaturo. Z Oktroirano ustavo je ponovno uvedel parlament ter predpisal novo volilno zakonodajo. Kandidirale so lahko le vsedržavne liste, ki so imele kandidata v vsakem okraju v državi. Novembra 1931 je kralj Aleksander obnovil parlamentarno življenje v državi. V volilni boj so se spustili tudi kočevski Nemci.

Gottscheer Zeitung je 20. oktobra 1931 pisal, da bodo jugoslovanski Nemci podprli vladno kandidatno listo, ki je edina kandidirala. Tudi Jutro je svoje bralce obvestilo o namerah Kočevjarjev, da bodo polnoštevilno odšli na volišča in glasovali za vladno listo. Okrajni kandidat za kočevski okraj je bil nekdanji vodja kmetijcev, poslanec in minister Ivan Pucelj iz Velikih Lašč. Kočevarski voditelj Arko pa je bil Pucjev namestnik.³ Tako kot so Nemci želeli svojega predstavnika v Beogradu, je tudi vlada želela pokazati, kako uživa podporo vseh slojev in skupin prebivalstva. Arko je s sodelavcema Alojzom Kressetom in Gustavom Verderberjem obiskal mnoge kraje na Kočevskem in se predstavljal volivcem. Na volitvah je sodelovala le

ena vsedržavna lista in dr. Pucelj je bil seveda izvoljen. Kot vsi časopisi je tudi Gottscheer Zeitung volitve ocenjeval kot uspešne.

Maja 1935 so bili volilci znova poklicani na volišča. 10. marca je bil v Kočevju sestanek, kjer so govorili o kandidatih za kočevski okraj na listi Jevtića. Kot možne kandidate so predlagali Ivana Arka, trgovca iz Ribnice, njegov namestnik bi bil Anton Lovšin, notar iz Kočevja; Franca Hočevarja, posestnika iz Strug, z namestnikom Francem Oražmom, posestnikom iz Dolenje vasi; dr. Ivana Lovrenčiča, odvetnika iz Ljubljane, njegov namestnik naj bi bil Franc Schifferer, občinski svetnik in posestnik iz Šalke vasi; in dr. Ivana Sajovica, odvetnika iz Kočevja z namestnikom Alojzom Peterlinom, učiteljem iz Kočevja.⁴ Naslednji pomemben sestanek v Kočevju je bil 18. aprila. Na njem so se odločili, da bo kočevarski kandidat dr. Lovrenčič.⁵ O odločitvi Kočevjarjev, da bodo glasovali za Lovrenčiča, je 30. aprila pisalo tudi Jutro. To novico je povzemalo po Deutscher Zeitung. Na isti strani Jutra zasledimo tudi novico iz Velikih Lašč. Kot kandidata za kočevski okraj sta bila na listi Jevtića prijavljena tudi Ivan Arko in dr. Sajovic, saj je volilni zakon dovoljeval, da se v enem okraju na posamezno listo veže več okrajnih kandidatov. V Velikih Laščah so Franc Hočevar, Anton Jeras, Ivan Arko, Alojzij Steblaj in Fr. Lunder podpisali sporazum, da Hočevar odstopa od svoje kandidatu in bo pozval svoje volivce, naj glasujejo za Arka.

³ Jutro, 24. oktober 1931.

⁴ Gottscheer Zeitung, 20. marec 1935.

⁵ Gottscheer Zeitung, 20. april 1935.

Ivan Arko

Dogovor so sklenili in podpisali zaradi resne nevarnosti, da bo lahko za poslanca izvoljen Lovrenčič, ki so mu kočevski Nemci sklenili dati svoje glasove oz. da bi preprečili odločilen vpliv Nemcev na Lovrenčičevo izvolitev. Gottscheer Zeitung je 1. maja 1935 Kočevanje pozval, naj na volitvah volijo dr. Ivana Lovrenčiča v kočevskem okraju, v črnomaljskem dr. Koceta, v novomeškem okraju dr. Jožefa Režka in v Dragi dr. Bogdana Koritnika.

Desetega maja 1935 je Gottscheer Zeitung objavil volilne rezultate iz občin Kočevje, Kočevje - okolica, Kočevska Reka, Koprivnik, Mozelj in Stari Log. V občini Kočevje je največ glasov dobil dr. Sajovic, sledila sta mu dr. Lovrenčič in Arko. V ostalih naštetih občinah je največ glasov dobil Lovrenčič. Med tremi Jevtičevimi kandidati je bil za poslanca v kočevskem okraju izvoljen Lovrenčič. V že omenjeni preglednici rezultatov je Gottscheer Zeitung predstavil le rezultate treh Jevtičevih kandidatov in število glasov za Mačkovo listo. Očitno se jim ni zdelo vredno objaviti rezultatov Maksimovičeve in Ljotičeve liste, ki sta resnici na ljubo igrali skoraj nepomembno vlogo.

V komentarju k volitvam Gottscheer Zeitung 20. maja 1935 opozarja na boljšo volilno udeležbo Nemcev v primerjavi s Slovenci. Opozarja tudi na nekatere težave nemške manjšine na Kočevskem, ki so še vedno nerešene, posebej omenja pomanjkanje nemških šol. V isti številki časopisa zasledimo tudi Lovrenčičevo zahvalo nemškim volivcem za podporo.

Dvajset let in enajst dni po razglasitvi skupne države Jugoslovancev, so bile zadnje parlamentarne volitve v prvi jugoslovanski državi. Nemška skupnost na Kočevskem se je odločila, da bo podprla

vladno listo Milana Stojadinovića.⁶ Glasovanje za to listo naj bi bilo tako v interesu Nemčije kot v interesu Kraljevine Jugoslavije. Na dan obletnice združitve južnih Slovanov je Gottscheer Zeitung bralcem sporočil: *"Volksgenossen! Haltet das grosse Ziel vor Augen! Geschlossen für die Liste Dr. Stojadinović. Ueber alle Bedenken hinweg wählen wir auf der Regierungsliste den Kandidaten Alois Rigler. Für den Bezirk Novo mesto gilt Senator Kulovec, für den Bezirk Čabar Vlacko Kriz in den Bezirk Črnomelj dr. Juraj Koc."*⁷ Nemci so doživeli že veliko obljub, a malo rezultatov. Volitve 11. decembra 1938 je časopis označil kot pomembne za vse, tako za Nemce kot za ostale Jugoslovane. Bile naj bil preizkusni kamen za njihovo politično pot. Volitve naj bi pokazale tudi pravi odnos Nemcev do države. S tem bi razblinili dvome o njihovi zvestobi državi. Tako bi lahko tudi zahtevali uresničitev svojih pravic. Za Stojadinovićevo listo je potrebno glasovati tudi zato, ker je utemeljitelj prijateljstva med Nemčijo in Jugoslavijo.⁸

Mačku Nemci niso bili pri srcu, tako kot niso bili tudi njegovemu predhodniku Radiću. Mačku so očitali njegovo naslanjanje na Francijo in Rusijo s ciljem skupne, enotne vseslovenske politike.⁹ Pri tem so zagotovo predvidevali, da bi bila ta politika

⁶ Gottscheer Zeitung, 10. november 1938.

⁷ Gottscheer Zeitung, 1. december 1938.

⁸ Prav tam. *"Der 11. Dezember soll uns der Sieg uns selbst, über unseren gerechten Unmut und über persönliche Rachsucht bringen und dadurch soll 11. Dezember die größte Niederlage jener Gegner werden, die unsere Staatstreue verdächtigt haben, damit sie uns unsere Rechte nehmen können"*.

⁹ Gottscheer Zeitung, 10. december 1938.

protinemška. Pri Mačku se zbira vsa opozicija, je Gottscheer Zeitung zapisal ob predvolilnem zborovanju, 28. novembra 1938 v Kočevju.

Po volitvah je Gottscheer Zeitung 20. decembra 1938 objavil rezultate za Stojadinovićevo listo in opozicijo. Manjkajo rezultati za Ljotičevo listo. Objavili so rezultate v občinah Črmošnjice, Grčarice, Kočevje, Kočevska Reka, Koprivnik, Mozelj in Stari Log. Povsod je premočno zmagala Stojadinovićeva lista.

Kočevski Nemci so aktivno sodelovali na volitvah leta 1923, 1925, 1927, 1931, 1935 in 1938. Pri tem niso kandidirali s svojo listo, pač pa so vedno podpirali nenemško listo, leta 1923 radikale, kasneje v dvajsetih letih pa SLS. Za vsa trideseta leta je značilno, da so se Kočevjarji vedno odločili podpirati vladno listo oz. njene kandidate. Pri tem ni bilo pomembno dejstvo, da so leta 1931 in 1935 vladno listo v Sloveniji predstavljale liberalne stranke, leta 1938 pa klerikalci. Za pravega kočevskega kandidata imamo lahko le dr. Hansa Arka, ki je bil leta 1931 namestnik Ivana Puclja na Živkovićevi listi v kočevskem okraju. Liste, ki so jih Kočevjarji podpirali, so na vseh volitvah dobile največ glasov v kočevskem okraju.

Kočevje

ZUSAMMENFASSUNG

"Dieser Beschluß muß jedem Gottscheer ein Heiligtum sein..."

Der vorliegende Beitrag setzt sich mit den Wahlen im ersten jugoslawischen Staat auseinander. Es werden die Vorbereitungen auf die Wahlen und die Wahlergebnisse in den Ortschaften behandelt, in denen die Gottscheer Deutschen lebten.

Das Wahlgesetz aus dem Jahre 1920 räumte der deutschen Minderheit kein Wahlrecht ein. Zum ersten Mal konnte sie sich an den Wahlen im Jahre 1923 beteiligen und darauf an den späteren Wahlen im ersten jugoslawischen Staat (1925, 1927, 1931, 1935 und 1938). Die Gottscheer konnten an die 2000 Wahlstimmen für die Liste abgeben, die sie unterstützen wollten. Im Jahre 1923 unterstützten sie die Radikalen, später, in den zwanziger Jahren, die Slowenische Volkspartei (Slovenska ljudska stranka), in den dreißiger dagegen stets die Regierungspartei (Živković, Jevtić und Stojadinović). Die von den Gottscheern gewählte Liste bekam die meisten Stimmen immer im Gottscheer Bezirk. Die zentrale politische Organisation der Gottscheer in den zwanziger Jahren war die Gottscheer Bauernpartei. Die Gottscheer Zeitung berichtete ausführlich über die Wahlaktivitäten unter den Gottscheern.